

Opevněné výšinné sídliště na „Malém Chlumu“ a jeho zázemí

Pavel Mach

Naše poznatky o výšinných opevněných lokalitách často pocházejí ze starších výzkumů, nové výzkumy se moc často neprovádí, protože tyto lokality nejsou ohroženy před zničením. Z důvodu nedostatku nových poznatků můžeme pracovat pouze s revidovanými daty starších výzkumů. Jedinou možností, jak získat nová data jsou zpravidla nedestruktivní průzkumy lokalit a pečlivou revizí již proběhlých výzkumů.

V práci, z které jsem čerpal je užíváno termínu „opevněné výšinné sídliště“ někdy se, ale můžeme setkat i s pojmem hradiště/hradisko.

Lokalita našeho zájmu se nachází mezi obcemi Krhov a Obora. Asi 30 km severně od Brna na jihu Malé Hané. U těchto obcí se nacházejí dva pahorky nazvané Chlумы, Malý a Velký. Malý Chlum dosahuje výšky přes 488 metrů nad mořem a Velký 463 m. Mezi Malým Chlumem a obcí Obora se nachází sídlištní lokalita Obora „Pod Chlumem“, nejedná se o tratový název, ale o název vzniklý při výzkumu v 70. letech. Přibližně 2,5 km severně od lokality protéká řeka Svitava. Z lokality je dobrý rozhled do okolní krajiny a je možný i vizuální kontakt s lokalitou Boskovice „Hradní kopec“, která se datuje do stejné doby jako tato lokalita.

Opevněná lokalita na Malém Chlumu má oválný tvar s rozměry 261x70 metrů a zabírá rozlohu 1,5 ha. Na jihovýchodní straně je lokalita zničena těžbou opuky. Též lokalitu poničili nové přístupové cesty, které poškodily valový systém. Na západě jsou zřejmě patrné zbytky klešťové brány. Západní a severní svah je značně příkrý, východní svah byl poškozen těžbou písku ve 20. století. Podle fotografií byl, ale i ten příkrý. Nejlepší přístup na lokalitu je z jihu a většina badatelů se domnívá, že právě i zde byla v pravěku přístupová cesta. Na jižní straně se též nachází několik terasovitých úprav, ale badatelé se nemohou shodnout, zda jsou tyto reliкty recentní nebo pravěké. Dnes je lokalita značně zarostlá a špatně průchodná a nedají se tyto terénní úpravy s určitostí rozpoznat. Na ostatních svazích se nachází kamenná drť, což by mohla být destrukce valu.

Lokalita „Obora“ je dnes zčásti zemědělsky obdělávána. Dosud není znám její přesný rozsah.

V roce 1881 popsal J. Knies lokalitu a několikrát zde i kopal v prostoru lomu na opuku. Nalezl zde nějaké objekty, srovnaná místa a několik artefaktů. V pracích J. Skutila se můžeme setkat s rozporem, v jedné práci blíže lokalitu neurčuje a ve druhé se zmiňuje o střepech podolského typu. Sbírkou starožitností z lokality měl i místní správce školy pan ing. Slavík, která se bohužel ztratila. Pravděpodobně byly prokopány objekty, které se nacházeli v lomu na opuku, ale máme k nim jen zmínky. Lokalitu navštívil i prof. Absolon od kterého pocházejí nálezy fragmentů keramiky.

Z roku 1932 se nám zachovali dvě nálezové zprávy z průzkumu objektu, který se nacházel v lomu. Nalezlo se zde velké množství střepeň, přeslen několik zvířecích kostí. Většina je datována do pozdní doby bronzové, ale některé kousky i do doby halštatské.

Roku 1969 provedli dva žáci základní školy povrchový sběr a sondu. V roce 1970 Z. Smrž nakreslil první plánek lokality. Na jeho plánu je vidět klešťová brána v západní části. Během let 1971-2 uskutečnil sondáž a povrchový sběr. Z tohoto výzkumu máme doklady keramiky slezské, platěnické fáze KLPP, horákovské a lužické. Roku 1975 se zemědělskou činností objevily pod Malým Chlumem sídlištní objekty. Byly zachyceny 4 objekty a A. Štrof provedl záchranný výzkum. Objekt 1-3 byly původně interpretovány jako bronz zpracující dílna. Objekt číslo tři byl identifikován jako výheň, objekt 1 jako předpeční jáma a objekt 2 mohl sloužit k obsluze měchů. Zásyp těchto objektů tvořily převážně popelové vrstvy. Ale po revizi se to nedá s určitostí říct k čemu přesně sloužily. Objekt 4 byl identifikován jako zemnice/polozemnice což by odpovídalo halštatskému obytnému prostoru, ale kvůli nedostatečné dokumentaci nemůžeme toto tvrzení potvrdit. Výzkum pokračoval i o rok později a roku 1977 byla prozkoumána jáma na těžbu železné rudy, která se nachází JZ úpatí kopce.

Sondaž z roku 1982 měla určit stáří valu. Sondy byly vykopány na severní a jižní straně. Severní sonda odhalila pravděpodobné pozůstatky náspu na hraně plošiny. Násep již existoval v době bronzové a následně znova obnoven v době halštatské. V době halštatské byl násep zvýšen tím, že byl odtěženy vrstvy před náspem.

Jižní měla také objasnit kumulaci nerovností. Sonda prořala tři viditelné terénní nerovnosti. První nerovnost byla zbytek vnitřního náspu, druhá je hrana opukové plošiny a třetí je pozůstatek obvodového náspu. Sondou byly taktéž odhaleny zahloubené prostory v opukovém masivu, které byly postupem času zavaleny. Vstup byl pravděpodobně řešen průrazem skrz opukový hřeben. Není zcela jasné, zda byl tento vstup zakryt opukovou deskou nebo nikoli. Bylo zjištěno velké množství prvků a bez plošného výzkumu by jejich interpretace byla velmi obtížná, přesto byly nálezy datovány do pozdní doby bronzové. V následujících letech byla sonda na jižní straně rozšiřována až do roku 1985 kdy byl výzkum pozastaven pro nedostatek vhodné techniky.

Konstrukce valu

Pravděpodobně byl přes 5 metrů široký a přes 3 metry vysoký val s kamennou čelní plentou. Není známo, zda vnitřní a vnější val fungoval současně.

Pozdní doba bronzová

Máme málo kompletně zpracovaných souborů jak z doby bronzové, tak i halštatské. Můžeme říct, že vrcholné osídlení lokality spadá do slezské fáze KLPP. Většina obyvatel v této době odchází z nížin do výšinných poloh. Nedaleko se nachází další opevněné výšinné sídliště Boskovice „Hradní kopec“, který je vzdálený přes 6 km. Obě lokality zanikají přibližně ve stejném období. Mezi další výšinné lokality patří Svitávka „Hradisko“, Moravská Třebová, Lechovice, Železné „Hradisko“ a Brno Obřany, které patří spíše ke středodunajského vlivu. Lokality leží poměrně stranou centrálnímu osídlení, to nasvědčuje i jejich strážnímu účelu. U Bořitova je další sídelní areál, který je vzdálen kolem 800 metrů. Nedaleko se nachází i pohřebiště u Bořitova, Lysic, Jabloňan a Drválovic. V celém okolí jsou evidovány celkem hojně nálezy z tohoto období, ale doposud nebyly publikovány anebo jen částečně. Mezi nížinné lokality můžeme počítat Skalici nad Svitavou, Boskovice „Pod Lipníky“ a Masarykovo náměstí“.

Doba halštatská

Většina lokalit z tohoto období je rámcově datována do platěnické fáze KLPP. Některé lokality přímo navazují na osídlení z doby bronzové. Některé byly obnoveny a nové vznikají. Mezi osídlenými výšinnými lokalitami jsou Boskovice, Lechovice, Brno Obřany, Železné „Hradisko“, Moravská Třebová, Bílovice a Drahy. Nově vznikají Velké Opatovice, Biskupice a Náměšť na Hané. Osídlení mohlo být ovlivňováno i klimatickými změnami, které byly na přelomu doby bronzové a halštatské. Osídlení se z nížin přesouvá do vyšších lokalit. Patří k nim Krnov, Bořitov, Skalice nad Svitavou, Bílovice, Boskovice a Kuřim. Z doby halštatské máme doklady železné strusky. V okolí se nachází ložiska této rudy. V oblasti tedy asi probíhala hutnická činnost hlavně ve spojení s horákovskou kulturou. Máme poměrně málo funerálních památek což nám neusnadňuje interpretaci nachází se u Bořitova a Jevíčka. Dochovaly se nám dva komorové hroby z Jevíčka. Byly vyztuženy dřevěným a kamenným obložení. Hroby se dají datovat do Ha D, ale potřebovaly by oba zrevidovat a lépe interpretovat. V této době se k rituálním obřadům používali jeskyně Moravského krasu a například Býčí skála.

Závěr

Poprvé byla lokalita osídlena během pozdní doby kamenné, pravděpodobně jevišovickou kulturou. Osídlení doby bronzové se začíná rozmáhat koncem 9. století př. n. l. ve stupni Ha B2-3 do Ha C1. Nacházíme doklady slezské a platěnické fáze KLPP. Již v této době byl vrchol opevněn kamenohliněným valem. Znova byla lokalita osídlena během 6. století př. n. l. ve stupni Ha D. Ale máme nedostatek typické grafitové a pozdně halštatské keramiky a z toho můžeme usuzovat zánik lokality během stupně Ha D2. Na lokalitě nejsou patrné žádné zánikové horizonty. Toto nasvědčuje tomu, že lokalita zanikla postupně bez násilného přičinění. O samotné sídelní struktury na lokalitě toho moc nevíme, ale silná kulturní vrstva nasvědčuje tomu, že lokalita byla hojně a trvale využívána. O vzhledu osídlení by nám mohl prozradit více geofyzikální průzkum lokality a okolí.

Malý Chlum dominuje okolní krajině a v okolí se nachází zemědělsky úrodné půdy. Je možné že na lokalitě sídlily vyšší sociální vrstvy, které kontrolovaly okolí. Je velmi pravděpodobné že touto oblastí procházela i Jantarová stezka. Ale pro obě hypotézy nám chybí doklady.

Novák, M. 2015: Opevněné výšinné sídliště na „Malém Chlumu“ u Krhova a jeho zázemí v pozdní době bronzové a v době halštatské, Pravěk Supplementum 31, Brno.

Štrof, A. 1985: Výzkum Malého Chlumu mezi Krhovem a oborou, PV 1985,33.

Knies, J. 1902: O některých předhistorických hradišť na Moravě, ČVMSO XIX, 55-61